

МІЖБІБЛІОТЕЧНИЙ АБОНЕМЕНТ ЯК ФОРМА СПІВРОБІТНИЦТВА БІБЛІОТЕК НІМЕЧЧИНИ ТА ЙОГО СУЧАСНІ ФОРМИ

Георгій Богданов

Київський національний університет культури та мистецтв

Об'єктом вивчення статті є структура міжбібліотечного абонементу в Німеччині, зокрема регіональний та міжрегіональний МБА. Крім того, автор висвітлює основні фази розвитку багаторівневої системи МБА після 1945 року, а також процеси появи електронних служб як альтернативної форми замовлення та отримання документів.

Ключові слова: бібліотека, замовлення видань, міжбібліотечний абонемент, Німеччина, регіональний міжбібліотечний абонемент, міжрегіональний міжбібліотечний абонемент, служба Subito.

Сьогодні міжбібліотечний абонемент (надалі – МБА) розуміється як «[...] послуга, зміст якої полягає в [...] наданні користувачеві [...] бібліотеки визначених ЗМІ, що відсутні в її фонді, шляхом їх замовлення з іншої бібліотеки [...]» (Й. Герке). Інше визначення МБА як напрямку зовнішньої діяльності бібліотек усіх типів пропонують Х. Хиллerta С. Фюссель, наголошуючи при цьому на роль МБА в діяльності публічних бібліотек: «[...] можливість отримати особою, яка має відповідний інтерес, видання, що відсутні в фонді бібліотеки, користувачем якої вона є» (З: 201).

На початку 1980-х років в Західній Німеччині було виділено наступні рівні системи МБА (1: 133):

- МБА між центральними бібліотеками та їх філіями в структурі окремих установ чи систем;
- МБА між бібліотеками окремих міст, що підпорядковуються різним відомствам;
- МБА між бібліотеками міст та відповідних округів;
- МБА в межах великих регіонів;
- земельний МБА;
- міжрегіональний МБА (в межах країни);

- міжнародний МБА; особливістю цієї послуги є те, що з початку 1980-х років вона надається лише за умови, якщо видання не зафіксоване в жодній великій бібліотеці країни та жодному з семи центральному каталозі, а інші інфоресурси вичерпані (див. т. нижче) (1: 136). Національним центром з питань притримання правил міжнародного МБА в Німеччині є Бібліотека Пруської культурної спадщини, що була заснована ще 1661 року та фонд якої налічує 22,2 млн одиниць зберігання.^{1[1]}

Сучасні дослідники К. Гантерт та Х. Хіллер виділяють 2 варіанти системи МБА як кооперативної діяльності бібліотек щодо забезпечення виданнями, що відсутні в бібліотеках за місцем проживання осіб-носіїв відповідних інфопотреб (2: 270-271, 3: 201):

- регіональний МБА;
- міжрегіональний МБА.

Метою регіонального МБА є задоволення загальних потреб в літературі мешканців регіону; надання таких послуг покладене перш за все на публічні бібліотеки, метою яких є задоволення інфопотреб 1-го (потреби в інформації, що необхідна для шкільної, професійної та подальшої освіти, вироблення особою власної позиції та ін.) та 2-го рівня складності(інфопотреби, у т.ч. групові, в галузях економіки, суспільствознавства, культури чи освіти). За умов постійного зростання рівня грамотності загальною метою діяльності як регіонального, так і міжрегіонального МБА можуть вважатися участь у формуванні життєздатної особи та процесах розвитку Індивідуального шляхом надання у розпорядження відповідних документів, сприяння інтеграції мігрантів усіх груп та категорій шляхом замовлення бібліотеками за місцем їх проживання видань про походження, історію, традиції та культуру меншин, зокрема в країні нинішнього проживання, що відсутні в місцевих бібліотеках, мовних курсів (профільних видань), нарешті т.з. **«літератури для іноземців»** – «[...] видань, що написані не німецькою мовою для емігрантів, біженців, іноземних працівників та [...] студентів, що проживають в німецькомовному просторі та для яких німецька мова не є рідною [...]» (Г. Вільперт). До груп мігрантів, що можуть користуватися послугами МБА, належать:

- а) особи що отримують професійну освіту;
- б) студенти;
- в) докторанти;
- г) висококваліфіковані фахівці з різних галузей, що працюють за контрактом, обміном та ін.;

^{1[1]} Дані 2018 року

д) екстернат – широка публіка з мешканців навколишнього регіону, що прагне вивчати німецьку чи інші мови самостійно шляхом читання оригінальних джерел.

Перші паростки розвитку системи регіонального МБА після 1945 року з'явилися в комунах на території сучасної землі Північний Рейн-Вестфалія вже в 1950-х рр. 1968 року схожа система була заснована в Баварії, ще пізніше – в землях Баден-Вюрттемберг, Нижня Саксонія та Шлезвіг-Гольштейн. 1997 року були виділені наступні (між-)регіональні бібліотечні об'єднання, що надавали послуги МБА (5: 420-421):

Таблиця 1

Назва	Бібліотеки, що надають можливості використання послуг в рамках системи МБА	Кількість назв (млн.)
Бібліотечна спілка земель Берлін та Бранденбург	Наукові бібліотеки земель Берлін та Бранденбург	1,2
Загальна бібліотечна система	Університетські, земельні та публічні бібліотеки земель Бремен, Гамбург, Мекленбург-Передня Померанія, Нижня Саксонія, Саксонія-Анхальт, Шлезвіг-Гольштейн, Тюрингія	7
Бібліотечно-інформаційна система Гессену	Наукові бібліотеки земель Північний Рейн-Вестфалія та Рейнланд-Пфальц (міста Майнц, Вормс)	1,5
Бібліотечна спілка землі Північний Рейн-Вестфалія	Наукові та деякі публічні бібліотеки земель Північний Рейн-Вестфалія та Рейнланд-Пфальц (міста Кобленц, Трир)	6,1
Центр бібліотечного сервісу/ Південно-західне бібліотечне об'єднання	Наукові та деякі публічні бібліотеки земель Баден-Вюрттемберг, Саксонія, Рейнланд-Пфальц (міста Кайзерслаутерн, Ландау, Шпейєр)	5,4
Віртуальний каталог (Карлсруе)	Усі доступні банки даних, регіональні форди, комерційні списки	

За станом на 2008 рік існували наступні регіональні центри МБА, які мають відповідні централізовані каталоги (2: 271):

1. Центр бібліотечного сервісу, що обслуговує землі Баден-Вюрттемберг, Саарланд та частково Рейнланд-Пфальц;
2. Баварська державна бібліотека (Мюнхен);

-
3. Центральна та земельна бібліотека Берліну, яка обслуговує землі Берлін та Бранденбург;
 4. Університетська бібліотека Франкфурту-на-Майні, яка обслуговує землі Гессен та частково Рейнланд-Пфальц;
 5. Система бібліотек вузів в Кельні, яка обслуговує землі Північний Рейн-Вестфалія та частково Рейнланд-Пфальц;
 6. Бібліотека університету Дрездена, яка водночас виконує функції земельної (Саксонія):
 7. Бібліотека університету Геттингена (Нижня Саксонія), яка водночас виконує функції земельної;
 8. Бібліотека університету Гамбургу, яка водночас виконує функції земельної, а також обслуговує інші північні регіони Німеччини – землі Бремен, Мекленбург-Передня Померанія та Шлезвіг-Гольштейн.
 9. Бібліотека університету Халле (земля Саксонія-Анхальт), яка водночас виконує функції земельної;
 10. Бібліотека університету Йєни (земля Тюрингія).

За законом, що був прийнятий 1979 року, замовлення користувача можуть бути за його бажанням передані до системи **міжрегіонального** МБА, принципом діяльності якої є сприяння процесам дослідження та навчання, а не задоволенню інфопотреб гедоністичного та розважального змісту. До участі в такій системі можуть залучатися загально-доступні науков іта публічні бібліотеки, які керуються відповідним фаховим персоналом, надають у розпорядження технічні засоби комунікації та пошуку, а також мають відповідний бібліографічний апарат. Основним принципом організації такої системи є обопільність: усі бібліотеки-учасники зобов'язані брати участь в процесах МБА не лише «пасивно» (безпосередня видача книг та інших видань, що замовлялися), а й «активно» (приймання замовлень та їх виконання).

Історія розвитку системи міжрегіонального МБА починається з часів Пруссії, коли 1893 року був прийнятий відповідний закон, який був змінений 1910 року. Подальші зміни до закону були внесені відповідно 1924 та 1931 року; цей закон діяв на всій території Німецької імперії до кінця II світової війни.^{2[2]} В 1951 році вступив в дію закон щодо організації системи МБА в межах нової Федеративної республіки, який був скасований вже 1966 року після прийняття рішення щодо створення 7 регіональних центральних каталогів в Гамбурзі, Геттингені, Західному Берліні, Кельні, Франкфурті-на-Майні, Мюнхені та Штутгарті (1: 133-134).

2[2] Навіть в 1920-х роках країна мала назву „імперія“, незважаючи на проголошення Веймарської республіки

До видань, які взагалі не дозволяється замовлювати по МБА або видаються на дуже короткий термін, належать (2: 273):

- видання з фондів читальних залів;
- такі, що видані до 1800 року;
- такі, фізичний стан яких є незадовільним;
- такі, що мають особливі формати;
- такі, що можуть бути пошкоджені в процес пересилки;
- такі, що наявні в інших бібліотеках регіону;
- такі, які можна придбати за низькими цінами в торговельних установах.^{3[3]}

Починаючи з 1990-х років, традиційна методика замовлення видань за допомогою МБА дедалі частіше замінюється використанням поштових та електронних послуг різних служб доставки інформації. У випадку замовлення творів невеликого обсягу чи уривків (розділів) з них, статей з журналів та газет звичайно виготовляється та надсилається ксерокопія, яку необов'язково повертати назад після використання, у випадку історичних фондів – мікроформа або електронна копія. Перевагами такої форми регулювання є більший ступінь збереження оригінального твору (першоджерела) та економія коштів, що витрачаються бібліотеками-фондоутримувачами на пересилку видань (1: 135, 2: 274). Схожими послугами є платна служба доставки документів безпосередньо на адресу замовника у вигляді листа чи копії, нарешті забезпечення інформацією дигітальним шляхом.

19 вересня 2003 р. в рамках конференції міністрів культури земель було зазначено, що МБА являє собою окрему базову службу, метою якої обробка замовлень, які надходять через Інтернет, та їх відправлення, а також внесені зміни та уточнення до відповідних законодавчих актів, а саме (4: 572):

- замовлення документів відбувається в першу чергу з бібліотек регіону, в якому розташована бібліотека-замовник (пор.: регіональний принцип);
- перевага надається замовленням через Інтернет;
- бібліотека, що надає у розпорядження документ, отримує визначену суму за кожне Інтернет-замовлення, яке було виконане; право на такі премії мають бібліотеки-фондоутримувачі, що знаходяться поза конкретним регіоном, а їх розмір визначається за домовленістю.
- користувач сплачує лише визначену суму (без компенсації витрат за пересилку документа).

Ще 1997 року Федеральне міністерство освіти, науки, досліджень та технологій ініціювало створення в межах країни служби доставки документів під назвою **Subito**. Така система була розроблена в Німецькому бібліотечному

^{3[3]} Видання має коштувати мінімум 15 євро

інституті та надає можливість електронного пошуку інформації щодо наявності видань з будь-якого фаху та подальшого їх замовлення з конкретної бібліотеки-фондоутримувача. Видання, що знайдені, доставляються безпосередньо за місцем роботи замовника(-ів) протягом декількох днів. У випадку замовлення друкованих видань користувач може отримати вигляді копії публікацій (в першу чергу це стосується журнальних статей) (5: 421). Найвідомішою сучасною службою постачання документів в межах німецькомовного простору є система «**Subito. DokumenteausBibliothekene.V.**», в діяльності якої бере участь 41 наукова бібліотека Німеччини, Австрії та Швейцарії та яка пропонує як виготовлення на замовлення та доставку копій (**Subito-article-delivery**), так і безпосередню видачу книжок (**Subito-book-delivery**). Усі видання звичайно надходять до бібліотеки-замовника (**SubitoLibraryService**), або відправляються безпосередньо користувачеві (**SubitoDirectCustomerService**) (2: 278). Перевагами служби **Subito** є використання єдиної системи доступу, швидкість доставки та відносно низькі ціни.

Виділяють такі групи користувачів системи **Subito**:

- комерційні користувачі (підприємці, співробітники комерційних чи промислових підприємств);
- т.з. «некомерційні» користувачі (школярі, особи, що отримують професійну освіту, студенти, працівники вузів, дослідницьких установ чи церковні діячі);
- приватні особи;
- бібліотеки.

Слід згадати також профільну систему доставки документів з питань техніки та природничих наук «**Tiborder**», яка була створена в Технічному університеті Ганноверу та припинила своє існування 1 серпня 2012 року. правонаступником стала сервісна програма **Phison**, яка надає можливість пошуку матеріалів з таких галузей, як архітектура, хімія, інформатика, математика, фізика, техніка та менеджмент і дозволяє брати статті на 24 години напрокат замість того, щоб їх купляти у звичному режимі.(6).

Література

1. Busse G. u.a. Das Bibliothekswesen der Bundesrepublik Deutschland / G. Busse, H. Ernestus, E. Plassmann. – 2., vollst. neubearb. u. erw. Aufl. d. von Gisela von Busse u. Horst Ernestus begr. Werkes. – Wiesbaden : Harrassowitz, 1983. – 299, (XV) S.
2. Gantert K, Hacker R. Bibliothekarisches Grundwissen / Vorw. v. K. Gantert. – 8., vollst. neu bearb. u. erw. Aufl. – München : Saur, 2008. – 414 S. : Zeichn.

3. Hiller H., Füssel St. Wörterbuch des Buches / H. Hiller, St. Füssel. – 7., grundleg. überarb. Aufl. – Frankfurt-am-Main: Vittorio Klostermann GmbH, 2006. – 379 S.: Tab.

4. Oßwald A. Document Delivery / Dokumentlieferung // Grundlagen der praktischen Information und Dokumentation: Bd. 1. Handbuch zur Einführung in die Informationswissenschaft und -praxis/ Hrsg. v. R. Kuhlen u. a. – 5., völl. neu gefasst. Ausg. – München : Saur, 2004. – S. 571-578.

5. Ruppert G. Bibliotheken // Handbuch Lesen / Im Auftr. d. Stiftung Lesen u. d. Dt. Literaturkonferenz hrsg. v. B. Franzmann u.a.; Unter Mitarb. v. G. Jäger u.a. – 2., unveränd. Aufl. – München : Saur, 2008. – S. 410-417.

6. <http://blog.bibliothekarisch.de/blog/tag/tiborder/>

МЕЖБИБЛИОТЕЧНЫЙ АБОНЕМЕНТ КАК ФОРМА СОТРУДНИЧЕСТВА БИБЛИОТЕК ГЕРМАНИИ И ЕГО СОВРЕМЕННЫЕ ВИДЫ

Георгий Богданов

Киевский национальный университет культуры и искусств

Объектом изучения статьи является система межбиблиотечного абонемента в Германии, в частности региональный и межрегиональный МБА. Кроме того, автор прослеживает основные этапы становления многоуровневой системы МБА после 1945 года, а также процессы появления и развития электронных служб как альтернативной формы заказа и получения документов.

Ключевые слова: библиотека, заказ документов, межбиблиотечный абонемент, Германия, региональный межбиблиотечный абонемент, межрегиональный межбиблиотечный абонемент, служба Subito.

THE INTERLIBRARY LOAN AS A FORM OF CO-OPERATION OF THE LIBRARIES IN GERMANY AND HIS MODERNE KINDS

Georgy Bogdanov

National University of Cultur and Arts in Kiew

Summary: An object of study is a multilevel structure of the interlibrary loan in Germany, among their number are a regional interlibrary loan and a interregional interlibrary loan. Moreover traces the author a development of system of the interlibrary loan general and his separat forms after 1945, the processes of appearance of the electron services as a alternativ way for the order of documents and their delivery too.

Keywords: library, order, interlibrary loan, Germany, regional interlibrary loan, interregional interlibrary loan, service Subito.